

Vybrané aspekty trestnej politiky a nástrojov na meranie rizika recidívy páchania trestnej činnosti v probácii

MARTIN LULEI

Abstrakt

Odborný článok je parciálnou syntézou vedeckých poznatkov autora k vybraným témam, ktoré boli súčasťou odbornej prednášky na tému Nástroje na meranie rizika recidívy páchania trestnej činnosti v probácii uskutočnenej v roku 2014 v Budapešti v rámci projektu Justícia a ochrana poškodených. Autor sa zameriava trestnú politiku, základné charakteristiky paradigmy rizikových faktorov a príklady konkrétnych nástrojov na meranie rizika recidívy páchania trestnej činnosti. Súčasťou odborného článku sú aj vybrané zistenia z realizovaných výskumov zameraných na kriminalitu a viktimizáciu v SR.

Kľúčové slová

Kriminalita. Probácia. Recidíva. Riziko. Sociálna práca v trestnej justícii. Viktimizácia.

Úvod

Systém trestnej justície je nadradený pojem trestnej politiky, ktorá obsahuje (okrem iných prvkov) aj inštitút probácie a alternatívnych sankcií a opatrení. Pojem trestná politika sa pertraktuje v rôznych národných stratégiách, akčných plánoch, programoch politických strán, v programových vyhláseniach vlád atď. Niektorí autori uvádzajú, že trestná politika sa stáva predmetom politického súperenia (Soľaniková, 2011), iní sa vyjadrujú i k tzv. populistickej trestnej politike (Rodriguez, 2012). O kauzalite politických rozhodnutí a kriminality (na kontrolu ktorej sa trestná politika zameriava) nemožno pochybovať¹. Vedu a prax v oblasti trestnej politiky spája predovšetkým termín výskumom riadená prax - VRP (z angl. evidence based practice), ktorý sa však nevyužíva iba v trestnej politike. V niektorých publikáciách je nesprávne spojený (bohužiaľ aj v odbornej literatúre) s nepresným prekladom „praxe založenej na dôkazoch“. Americkí autori Meghan a Enver (2009, s. 11) vo svojej publikácii týkajúcej sa implementácie VRP v oblasti trestnej justície zdôrazňujú, že VRP je objektívne, vyvážené a zodpovedné využívanie súčasného výskumu a najlepších dostupných výskumných dát a zistení k realizácii politiky a praktických rozhodnutí, ktoré zvyšujú úroveň kvality týchto opatrení pre jeho užívateľa. V kontexte trestnej justície včleňujú do obsahu pojmu „užívateľ“ predovšetkým páchatelov trestnej činnosti, obeť a komunitu. Práve VRP a aktuálny manistream restoratívnej justície by mali byť ťažiskovými východiskami pri nastavení opatrení trestnej politiky.

Podľa údajov z publikácie Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike (ŠÚ SR, 2013) dosiahol rozsah materiálnych škôd spôsobených kriminalitou v roku 2012 úroveň 701,4 mil. Eur, pričom oproti roku 2011 to predstavuje nárast o 26 %. Napriek nárastu materiálnych škôd spôsobených kriminalitou, úroveň celkovej registrovanej kriminality v SR sa medzi rokmi 2011 a 2012 znížila o 3 %, od roku 2008 o 14 %, a od roku 2004 po rok 2012 o 31 %. Miera kriminality má klesajúci trend, a to aj po zohľadnení demografického vývoja v SR. Počet trestných činov medzi rokmi 2004 a 2012 klesal, zatiaľ čo počet obyvateľov Slovenska v tom istom období stúpala. Aktuálne nedisponujeme kontrafaktuálnou analýzou dopadu politických rozhodnutí na úroveň celkovej registrovanej kriminality, ale výskumnými zisteniami vieme odpovedať napr. na otázku týkajúcu sa dôvery občanov SR v systém trestnej justície. Podľa výsledkov prieskumu verejnej mienky (Flash Eurobarometer 385, 2013), ktorý bol realizovaný v časovom období od 30. septembra do 2. októbra

¹ Napr. represívna trestná politika 80-tych rokov v USA (tzv. „get though“ éra).

2013², sa menej ako 3 respondenti z desiatich vyjadrili, že inklinujú k dôvere v národný systém justície v SR. Vzhľadom k tomu, že podľa výsledkov resp. poradia bola SR predposledným štátom z členských štátov EÚ, možno toto zistenie považovať za alarmujúce. Medzi ťažiskové prvky dôvery v probáciu (ako prvku systému trestnej justície) zaraďuje napr. Burrell (2005) dôveru súdov (a iných kľúčových inštitúcií) a dôveru verejnosti. Dôsledkom dôvery súdov je nárast využívania probácie, čo potenciálne vedie k znižovaniu väzenskej populácie.

Probácia ako prvok systému trestnej justície je jedným z nástrojov na znižovanie počtu väzenskej populácie a ochranu verejnosti pred kriminalitou. Význam probácie zdôrazňujú aj štatistické údaje o počte väzenskej populácie a počte osôb pod špecializovaným/probačným dohľadom. Napr. v Nemecku bola v roku 2008 väzenská populácia 73 000 osôb a takmer 225 000 osôb bolo pod špecializovaným dohľadom v rámci systému trestnej justície. Podobne v Anglicku a Walese bola väzenská populácia 83 500 a pod dohľadom bolo 241 500 osôb (McNeill, 2011).

Otázne však je efektívne nastavenie výkonu probácie, ktorého limitom je predovšetkým adekvátne finančné zabezpečenie. V publikácii *Probation in Europe* autori vypočítavali percentuálny podiel financií z národných rozpočtov alokovaných na probačné služby z prostriedkov väzenských služieb (čiže koľko % z rozpočtu väzenských služieb predstavujú finančné prostriedky určené na probačné služby). Napr. probačná služba na Malte disponovala s 3,1% z rozpočtu väznenstva, Luxembursko 18,4%, Švédsko 25%, Škótsko 21,8%, Katalánsko 12,5% (Durnescu, Kalmthout, 2008, 33). Na Slovensku to bolo v roku 2005 0,72% a v roku 2010 0,97% (Lulei, 2011). Za rok 2013 predstavovali výdavky na väzenský systém resp. v rámci štátneho rozpočtu v programe 070 Väznenstvo sumu 148 923 828 € (MS SR, 2014). Výdavky na probačnú a mediačnú službu resp. probačné a mediačné úrady pôsobiace na okresných súdoch sa osobitne nerozpočtujú a nesledujú. Tieto sú súčasťou výdavkov rozpočtovaných v programe 08P Financovanie systému súdnictva. Z uvedeného 08P Financovanie systému súdnictva však nie je možné požadované informácie vyselektovať a preto nie je možné za rok 2013 tieto výdavky vyčíslieť.

V kontexte Probačných a mediačných úradov pôsobiacich na okresných súdoch v Slovenskej republike uvádza Cehlár (2011), že počet pridelených probačných dohľadov (agend v probácii) v rokoch 2006–2009 sa pohyboval nad úrovňou 6 000. V roku 2010 bolo v Slovenskej republike pridelených probačným a mediačným úradníkom 5 472 spisov (+9 239, ktoré sa prenášali do ďalšieho roku) a k 31.12. 2010 bola väzenská populácia na Slovensku 10 031 osôb (ZVJS, 2010). Podľa kartotéky zamestnaní Internetového sprievodcu trhu práce (ISTP) je zamestnanie probačný a mediačný úradník podľa klasifikácie ISCO-08 zaradené pod číslom 2619 „Špecialisti v oblasti práva, sociálneho a zdravotného poistenia inde neuvedení“. Z Informačného systému o priemerných zárobkoch (MPSVR, 2014) vyplýva, že v prvom kvartáli (1. Q.) 2014 bola priemerná hrubá mesačná mzda 894,00 €. Tento údaj samozrejme nereprezentuje selektovanú priemernú hrubú mesačnú mzdu iba probačných a mediačných úradníkov. Probačné systémy štátov V4 sú odlišné a napr. Česká republika a Rakúsko zaraďujú obdobné zamestnania do klasifikácie ISCO-08 pod číslom 2635. K tomuto číslu je v rámci Slovenska priradené zamestnanie „Špecialisti v oblasti sociálnej práce a poradenstva“, pričom z Informačného systému o priemerných zárobkoch (MPSVR, 2014) vyplýva, že v prvom kvartáli (1. Q.) 2014 bola priemerná hrubá mesačná mzda 721,00 €. V ČR (Informačný systém o priemernom výdělku) je pod týmto číselným označením (2635) uvedené zamestnanie „Specialisté v oblasti sociální práce“ s podkategóriou „Sociální pracovníci specializovaných probačních středisek, nápravných a jiných zařízení“, kde v 1. polroku 2013 bola priemerná hrubá mesačná mzda 26 585 Kč, čo podľa aktuálne platného kurzového lístka Národnej banky Slovenska je v prepočte 964,20 €. V Rakúsku je pod týmto označením (2635) uvedené zamestnanie „Sociální pracovník“ s podkategóriou „Bewährungshelfer“ (probačný pracovník), pričom pri tejto kategórii národná rakúska sústava povolání uvádza aktuálnu priemernú mesačnú hrubú mzdu pri nástupe 1 960,00 € (AMS, 2014).

² Prieskumným súborom bolo 26 581 respondentov z 28 členských štátov, využitá bola metóda interview (telefonicky) v materinskom jazyku, možnosťami odpovedí boli a) inklinujem k dôvere, b) inklinujem k nedôvere, c) neviem.

Jedným z ukazovateľov efektivity trestnej politiky je počet klientov v probačnom dohľade a počet uložených alternatívnych sankcií a opatrení. Pre ilustráciu uvádzame Tabuľku 1, v ktorej je evidentný nárast týchto ukazovateľov vo vybraných štátoch.

Tabuľka 1 Nárast počtu ukladania alternatívnych sankcií a opatrení a počtu klientov v probácii vo vybraných štátoch (McNeill, Beyens, 2013)

Štát	Časové obdobie	Nárast v %
Dánsko /klienti	2006 - 2011	6
Francúzsko / klienti	2002 - 2012	23
Anglicko a Wales / alternatívne sankcie	1999 -2009	28
Írsko / alternatívne sankcie	1980 - 2011	450
Švajčiarsko / alternatívne sankcie	1996 - 2007	400

Rizikové a protektívne faktory páchania trestnej činnosti

Paradigma rizikových faktorov (ktorej obsahom je i identifikácia protektívnych faktorov) má širokospektrálne využitie v praxi (napr. tvorba probačných programov, intervencií sociálnej práce v trestnej justícii s cieľovou skupinou mládeže, vyhodnotenie miery rizika recidívy a potrieb páchatel'a, tvorba probačného plánu a i.). Paradigmou rizikových faktorov definuje Farrington (In Shader, 2003) ako identifikáciu kľúčových rizikových faktorov páchania trestnej činnosti a nástrojov preventívnych metód, ktoré pôsobia proti ich vplyvu. Prístup orientovaný na protektívne faktory sa aplikuje predovšetkým v práci s mládežou a výskumné závery z oblasti protektívnych faktorov sa využívajú aj pri tvorbe nástrojov zameraných na meranie rizika recidívy a určenie potrieb páchatel'a (z angl. risk/needs assessment tools). Protektívne faktory charakterizujeme ako interné a externé zdroje, ktorých pôsobenie má pozitívne dôsledky pre vybranú cieľovú skupinu (napr. riziková mládež, trestané osoby atď.). Zaradujeme sem napr.:

- intenzívnu sociálnu oporu,
- silné spojenie s prosociálne orientovanou dospelou osobou,
- flexibilnú osobnosť,
- manželstvo,
- vysťahovanie sa do inej lokality,
- získanie zamestnania a i. (Lulei, 2011).

Protektívne faktory môžu obsahovať osobné zdroje (napr. sebakontrola), zdroje sociálne (súdržnosť rodiny, emocionálna podpora v rodine) a komunitné zdroje (pozitívne posilňovanie v škole, v komunite a i.) (Walsh, 2006 in Maschi et al., 2009: 236). Shader (2003) uvádza, že vedecké názory na obsah protektívnych faktorov sa líšia, pričom dominantné sú dve základné orientácie ich definície:

1. neprítomnosť rizika a niečo pojmovodicky odlišné (opozitum na dvoch častiach kontinua) napr. výborné výsledky žiaka v škole môžu byť považované za protektívny faktor, pretože je to opozitum zlých výsledkov žiaka v škole, čo je známy rizikový faktor),
2. charakteristiky alebo podmienky, ktoré pôsobia na rizikové faktory v zmysle znižovania ich vplyvu (napr. chudoba je charakterizovaná ako rizikový faktor, ale prítomnosť podpory zo strany rodičov môže znížiť negatívny vplyv chudoby ako i pravdepodobnosť kriminálnej kariéry).

Vyššie spomenuté názorové orientácie na definície protektívnych faktorov uvádza i Youth Justice Board (2005) vo svojom informačnom bulletinu nasledovne:

1. faktory, ktoré znamenajú protiklad alebo absenciu rizikového faktoru a pomôžu ochrániť deti a mládež voči účasti na trestnej činnosti, drogovej závislosti alebo inom antisociálnom správaní,

2. faktory, ktoré zmierňujú vplyvy spôsobené vystaveniu sa rizikovým faktorom, pričom práve toto pomáha vysvetliť, prečo niektoré deti môžu byť vystavované skupinám rôznych rizikových faktorov, ale v budúcnosti sa nebudú správať antisociálne alebo páchať trestnú činnosť (Youth Justice Board, 2005).

Ioan Durnescu (2010) z Univerzity v Bukurešti na základe výsledkov longitudinálnych štúdií diferencuje rizikové faktory páchatelov trestnej činnosti do nasledovných štyroch základných skupín:

- historické (vek spáchania prvého trestného činu, počet predchádzajúcich obvinení),
- dispozičné (demografické charakteristiky osobnosti páchatela),
- kontextuálne (antisociálna rovesnícka skupina, antisociálni rodičia),
- klinické (abúzus návykových látok, impulzivita, úroveň inteligencie, duševné zdravie).

Rizikové faktory diferencujeme na statické (nie je možné ich zmeniť, napr. vek páchatela pri spáchaní prvého trestného činu) a dynamické (podliehajúce zmenám, napr. antisociálne postoje, abúzus návykových látok a i.). Durnescu (2010) na základe metaanalýzy 131 štúdií publikovanej v roku 1995 uvádza nasledovnú diferenciaciu statických a dynamických faktorov:

a) statické:

1. vek,
2. história páchania trestnej činnosti,
3. história antisociálneho správania,
4. rodinné faktory – história páchania trestnej činnosti, vzdelávanie, štruktúra,
5. pohlavie,
6. úroveň inteligencie,
7. rasa

b) dynamické :

1. antisociálna osobnosť, psychopatia,
2. rovesnícka skupina,
3. kriminogénne potreby – antisociálne postoje, voľný čas, vzdelávanie a i.,
4. interpersonálne konflikty,
5. osobné problémy – depresie, nízke sebahodnotenie atď.,
6. sociálne úspechy – manželstvo, úroveň vzdelania, príjem a i.,
7. abúzus návykových látok.

Paradigma rizikových faktorov vychádza z aktuálnych vedeckovýskumných zdrojov. Vyhodnocovanie rizikových a protektívnych faktorov sa využíva predovšetkým v probačnom procese pri tvorbe nástrojov na vyhodnotenie rizika recidívy a potrieb páchatela z dôvodu stanovenia efektívnej intervencie. Ak však absentuje vyhodnotenie rizika recidívy a potrieb páchatela, dôsledkom je stanovenie „nekompatibilnej“ intervencie (napr. v zmysle intenzity probačného programu), čo je kontraproduktívne a vedie k recidíve trestnej činnosti.

Nástroje na meranie rizika recidívy, ich obsah a využitie v praxi

V terminológii trestnej politiky je risk alebo riziko „mladý pojem“, ktorý sa začal využívať v 90-tych rokoch v západných štátoch, kedy sa začali pertraktovať pojmy akými boli vyhodnotenie rizika, manažment rizika, ochrana verejnosti. Etymologicky vychádza zo španielskeho *riesgo* alebo talianskeho *risco*, ktoré pomenovávali nebezpečenstvo pre lode vytvárané skalami pod vodou, tiež z

rímskeho *rixicare* čo znamená vyhrážanie s násilím. Vo všeobecnosti by sme mohli pojem riziko charakterizovať ako niečo negatívne, čomu by sme sa radšej (ak môžeme) vyhli.

Nástroje na meranie rizika recidívy a určenie potrieb páchatel'a:

- pomáhajú rozlišovať podľa miery zisteného rizika a to dovoľuje zvoliť potrebnú intenzitu a spôsoby práce,
- umožňujú stanoviť si s páchatel'om individuálne ciele spolupráce a zamerať úsilie na ich postupné dosiahnutie,
- zabezpečujú väčšiu objektivitu práce s páchatel'om,
- slúžia k sledovaniu a vyhodnoteniu procesu postupných zmien v správaní páchatel'a,
- ponúkajú prostriedok k zisteniu potreby prijať opatrenia pre dosiahnutie bezpečnosti pri práci s páchatel'om a pre zvýšenie ochrany verejnosti pred ďalšou kriminalitou páchatel'a po jeho prepustení (Štern a kol., 2010).

Tieto nástroje sa využívajú

- ako správy pre súd,
- na plánovanie intervencií v rámci probácie a väzenského systému,
- na párovanie hodnoty dosiahnutého rizika s intenzitou dohľadu,
- na klasifikácia klienta /odsúdeného alebo v probácii,
- pri určení vývoja resp. progresu a jeho dopadov,
- pri rozhodnutí o podmienenom prepustení (Durnescu, 2013).

Bonta (1996) a Durnescu (2010) diferencujú (historicky) nástroje na hodnotenie rizika recidívy a určenie potrieb páchatel'a (kategórie podľa napr. úrovne objektivity, štruktúry, faktorov ktoré obsahujú) do nasledovných 4 generácií:

1. subjektívne a neštruktúrované hodnotenie rizika (minulá skúsenosť, profesionálny odhad, nemožno hovoriť o validite z vedeckého pohľadu),
2. prvé štruktúry nástrojov vychádzajúce z realizovaných výskumov (faktory akými napr. boli druh trestnej činnosti, spolupáchateľstvo a pod.), viac objektívne ako 1 generácia, empiricky založené (prednostne však iba na statických faktoroch),
3. zahrnutie aj dynamických faktorov (zamestnanosť, ubytovanie, závislosti atď.), preto sa začína uvádzať označenie „hodnotenie rizík a potrieb“ (angl. risk/needs assessments),
4. začlenenie do prípadového manažmentu a dohľadu (obsahujú identifikáciu rizikových faktorov), ciele zamerané intervencie, plány na dosiahnutie cieľov a prístupy na to využité, monitorovanie postupu resp. vývoja, sumár aktivít a ich plnenia – cieľom je koherentná a konzistentná resocializácia.

Nástrojov na hodnotenie miery rizika recidívy a určenie potrieb páchatel'a je široké spektrum a diferencujú sa v rôznych špecializáciách napr. Centrum pre manažment páchatel'ov sexuálnych trestných činov v USA (CSOM) vyvinulo už v roku 2000 špecializovaný nástroj, ktorý bol následne upravovaný a v roku 2003 zverejnený ako výskumná verzia „Sex Offender Treatment Needs and Progress Scale“ (McGrath, Cumming, 2003). V Anglicku a Walese sa využíva špecializovaný klinický nástroj, tzv. systém hodnotenia páchatel'a (The Offender Assessment System – OASys), ktorý bol vyvinutý na zistenie a určenie potrieb páchatel'a, pravdepodobnosť recidívy a rizika spáchania vážnej škody páchatel'om. OASys sa začal na národnej úrovni používať od roku 2001 a k novembru 2005 bolo vypracovaných okolo 870.000 hodnotení na 370.000 odlišných páchatel'och. Tento nástroj obsahuje tri základné komponenty, ktoré zisťujú potreby páchatel'a, hodnotenie a manažment rizika a rozvoj a zhodnotenie výstupného plánu práce s páchatel'om. Meranie alebo určenie potrieb páchatel'a je spojené s charakteristikami vo vzťahu k páchaniu trestnej činnosti alebo recidíve. OASys rozlišuje statické kriminologické faktory (nie je možné ich zmeniť, napr. predchádzajúce obvinenie) a dynamické kriminologické faktory (meniace sa napr. závislosti). Tento klinický nástroj definuje 12 základných faktorov spojených s páchaním trestnej činnosti:

- informácie o páchaní trestnej činnosti,
- analýzy trestných činov,
- ubytovanie,

- vzdelávanie, školenia a zamestnateľnosť,
- finančný manažment a príjmy,
- vzťahy,
- životný štýl a príbuzné aspekty,
- abúzus drog,
- abúzus alkoholu,
- emocionálna pohoda,
- myslenie a správanie,
- postoje.

Aplikácia tohto nástroja poukázala na mimoriadne efektívnu prediktívnu hodnotu páchania trestnej činnosti resp. jej merania (Howard, 2006, s. 1 – 3). K dispozícii už sú evaluované verzie OASys1 a OASys2, a zároveň ich kombinovaná verzia. Úspešná implementácia tohto nástroja sa realizuje v súčasnosti v Chorvátsku. Samozrejme, nástrojov na určenie miery rizika recidívy a potrieb páchatel'a je mnoho a diferencujú sa podľa špecifickej cieľovej skupiny (napr. páchatelia násilných sexuálnych trestných činov). Ako príklad môžeme uviesť nástroje takéhoto charakteru, a to napr. RRASOR (angl. Rapid Risk Assessment for Sexual Offence Recidivism), STATIC-99, STATIC 2002, RM 2000 (angl. Risk Matrix 2000), SORAG (angl. Sex Offender Risk Appraisal Guide), STABLE 2007, SARN (angl. Structured Assessment Risk Need), ACUTE 2007, SARPO, SAVRY, KARA a i. Nástroje na meranie rizika recidívy a určenie potrieb páchatel'a sú podporný nástroj (rovnako ako napr. elektronický monitoring páchatel'ov domáceho násilia) efektívneho procesu resocializácie a ochrany verejnosti pre kriminalitou.

Viktimizácia a vybrané zistenia z realizovaných výskumov

Heretik (1994) uvádza viktimologickú klasifikáciu resp. nasledovné fázy viktimácie ako procesu

poškodzovania obeť:

- primárna – priame poškodenie obeť pri čine,
- sekundárna – spôsobená reakciou okolia, vyšetrovaním trestného činu, subjektívnym spracovaním faktu viktimácie,
- terciárna - dochádza k emanácii (vyžarovaniu) trestného činu a jeho následkov na široký okruh pôvodne nezúčastnených osôb, napr. blízkych príbuzných, pozostalých a pod. Čírtková (2000, s. 182) označuje terciárnu viktimáciu ako „stav, kedy jedinec nie je schopný primerane sa vyrovať s traumatickou skúsenosťou, i keď z objektívneho hľadiska došlo k náprave či uzdraveniu a odškodneniu. Psychicky sa celkom zásadne mení, dochádza k nalomeniu pôvodnej životnej cesty napr. nie je schopný nadviazať na pôvodnú pracovnú kariéru, mení výrazne životný štýl“.

Podľa údajov z výskumu obeť kriminality v SR (Košecká, Ritomský, 2013), ktorý sa začal realizovať v roku 2007 prostredníctvom využitia metódy 1886 štruktúrovaných rozhovorov deklarovala viac ako polovica všetkých obeť násilia (50,9%), že po viktimizácii menej dôverujú svojmu okoliu. Poruchami spánku po viktimizácii viac trpia vyššie vekové kategórie, vysoký je výskyt porúch spánku u respondentov vo vekových kategóriách 45 – 54 rokov a 55 – 64 rokov, naopak u mladších respondentov sú poruchy spánku najmenej uvádzaným symptómom. Túto tendenciu prejavujú vekové kategórie 15 – 24 rokov, 25 – 34 rokov a 35 – 44 rokov. Najviac uvádzaným symptómom boli takmer vo všetkých vekových kategóriách (s výnimkou kategórie 45 – 54-ročných) pocity strachu a obavy z opakovania viktimizácie. Najmenej trpela postviktimačnými symptómami kategória respondentov vo veku 45 – 54 rokov, z ktorých až 50% nezažívalo žiadne ťažkosti a naopak najviac prežívala postviktimačné ťažkosti kategória respondentov 65-ročných a starších, z ktorých ani jeden nedeclaroval, že by netrpel žiadnym z uvedených symptómov.

V nasledovných riadkoch prinášame vybrané výskumné zistenia z výskumných zámerov orientovaných na súvislosti sociálnej práce a probácie z pohľadu 31 zahraničných expertov a názory slovenskej verejnosti na vybrané aspekty restoratívnej justície. Výskumy sme realizovali v roku 2008.

Na základe informácie a komunikácie so Štatistickým úradom SR sme vychádzali z nasledovných dát uvedených v Tabuľke 1. Nakoľko v období realizácie výskumu neexistovali presné dáta celoslovenskej populácie, týkajúce sa vzdelanostnej štruktúry (posledné komplexné štatistické ukazovatele boli z roku 2001), uvedené kritérium do kvótnych kritérií zaradené nebolo. Vychádzali sme z troch kvótnych kritérií pohlavia, vekových kategórií a trvalého bydliska. Nakoľko sme v rámci výskumnej sondy použili dotazník, distribuovaný anketármi podľa kvótnych kritérií, možno typ výberu súboru označiť v úvodzovkách („kvótny“) podobne ako pojem „verejný“ (vzhľadom na validnú operačnú definíciu). Rešpektovanie kvótnych kritérií a typ výberu súboru sme realizovali v rámci výskumnej sondáže (metóda – dotazník), pričom sme výskumný nástroj distribuovali v mesiacoch jún a júl 2008 prostredníctvom 4 školených anketárov (2 z obce, 2 z mesta). V nasledujúcej Tabuľke 2 uvádzame početnosti a percentá výskumného súboru výskumnej sondy podľa kvótnych kritérií.

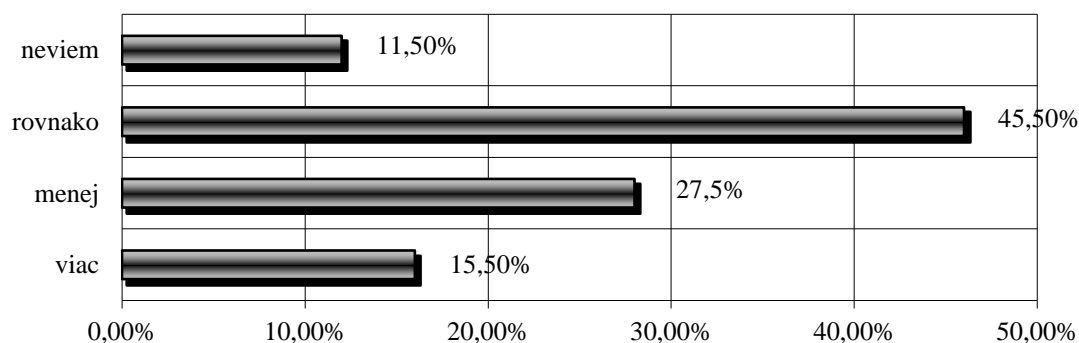
Tabuľka 2 Charakteristika výskumného súboru sondy podľa kvótnych kritérií

Kvótné kritérium		%	n	SPOLU	
				%	n
POHLAVIE	muži	47,5	105	100	200
	(stav k 31.12.2007) ženy	52,5	95		
VEK	0 - 17	20,0	40	100	200
	18 - 40	36,5	73		
	(stav k 31.12.2007) 41 - 64	31,5	63		
	65 a viac	12,0	24		
TRVALÉ BYDLISKO	obec	45,0	90	100	200
	(stav k 31.12.2007) mesto	55,0	110		

Vo faktografickej položke „mesto“ bolo zastúpených nasledovných 13 miest v SR: Levice, Martin, Bratislava, Prievidza, Zvolen, Trnava, Nitra, Partizánske, Prešov, Topoľčany, Piešťany, Želiezovce, Šahy. Vo faktografickej položke „obec“ bolo zastúpených nasledovných 32 obcí v SR: Lehnice, Rohovce, Hrubá Borša, Chynorany, Čeladince, Ludanice, Norovce, Mýtne Ludany, Koľačno, Solčany, Bošany, Rajčany, Brodzany, Veľké Bielice, Oslany, Tehla, Radobica, Krušovce, Devičany, Kozárovce, Kubáňovo, Žirany, Ivánka pri Nitre, Cabaj Čápor, Hronské Kosihy, Starý Tekov, Hronské Kľačany, Kukučínov, Santovka, Pohronský Ruskov, Podlužany, Nitrianske Hrnčiarovce.

Otázka:

„Všeobecne povedané, myslíte si, že ľudia, ktorí boli vo výkone trestu odňatia slobody za nenásilné trestné činy a sú dnes prepustení späť do spoločnosti sú viac, menej alebo rovnako ako pred ich uväznením náchylní dopustiť sa trestných činov v budúcnosti?“

Graf 1 Zmena páchatelia prostredníctvom výkonu trestu odňatia slobody

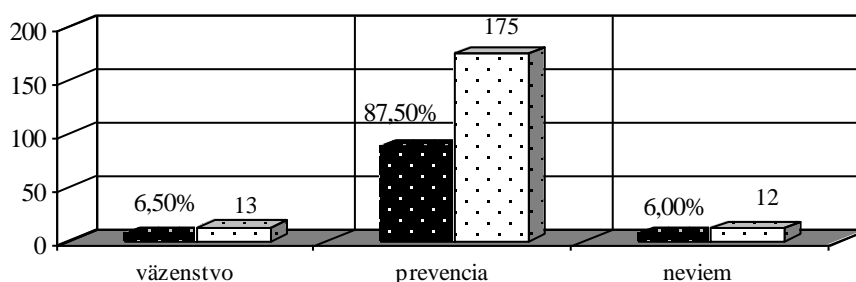
Tabuľka 3 Zmena páchatelia prostredníctvom výkonu trestu odňatia slobody

položka	n	%	Krisberg, Marchiona, 2006 – USA %
viac	31	15,50	31,00
menej	55	27,50	14,00
rovnako	91	45,50	51,00
neviem	23	11,50	4,00
spolu	200	100,00	100,00

Z uvedených výsledkov môžeme konštatovať, že v intervalovej škále bola najväčším počtom v percentuálnom vyjadrení 45,50% zastúpená odpoveď *rovnako*. Z názorného percentuálneho vyjadrenia v Grafe 1 je evidentné, že najmenej bola zastúpená odpoveď *neviem*. Avšak pri priradení koeficientov jednotlivým polohám predstavoval aritmetický priemer hodnotu 2,53, ku ktorej bola najbližším koeficientom 3 – *rovnako*. Samozrejme, že metodologická komparácia výskumu v USA a nášho výskumného súboru je vzhľadom na nenaplnenie kritéria reprezentatívnosti výskumného súboru z našej strany neprípustná. Preto uvádzame len informatívne percentuálne vyjadrenie výskumnej štúdie realizovanej v roku 2006 v USA (Krisberg, Marchiona, 2006). Paradoxne bola najväčším počtom v percentuálnom vyjadrení i v uvedenej štúdii zastúpená odpoveď *rovnako* (51,00%) (Tabuľka 3).

Otázka:

„Väzenský systém je financovaný zo štátneho rozpočtu, čiže aj z Vašich daní. Keby ste si mali vybrať, do ktorej z uvedených oblastí by ste investovali viac?“

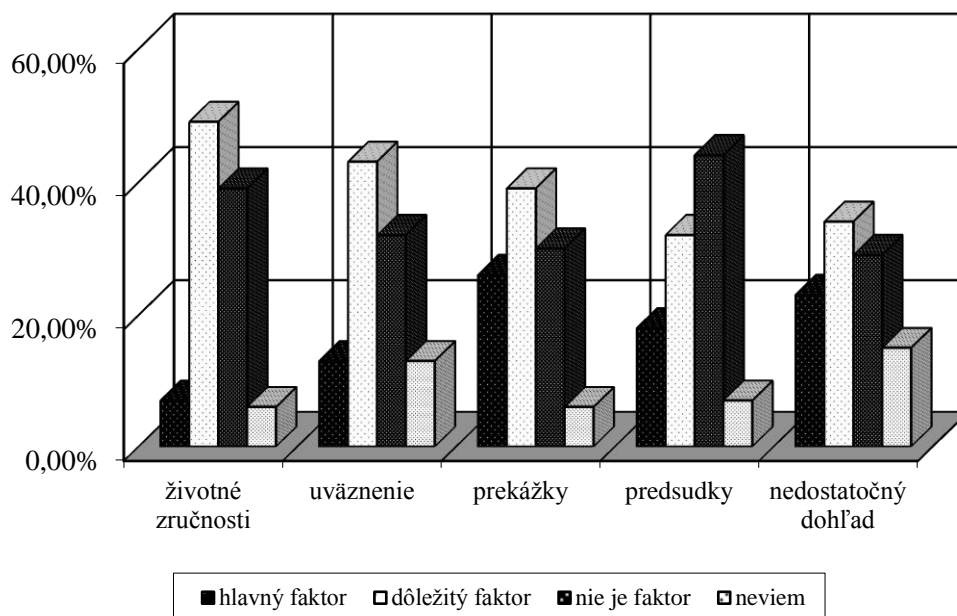
Graf 2 Prevencia vs. väzenský systém

Záver z metaanalýzy (sekundárnej analýzy) publikovanej v roku 1999 v USA, kde sa okrem iného uvádza, že „verejnosť veľmi podporuje včasnú intervenciu a jej programy, aj v prípade použitia prostriedkov daňových poplatníkov, túto tézu podporuje viac ako rozširovanie a budovanie väzenských kapacít“ (U. S. Department of Justice, 1999, s. 10). Až 87,50% (n=175) respondentov z nášho výskumného súboru by investovalo peniaze do prevencie, opatrení vedúcich k predchádzaniu páchania trestnej činnosti. Do rozširovania väzenských kapacít by investovalo 6,50% respondentov z nášho výskumného súboru (n=13). Položku *neviem* uviedlo 6,00% (n=12) respondentov. Percentuálne vyjadrenie a početnosti sú uvedené v Grafe 2.

Otázka:

„Aký je podľa Vás hlavný faktor (čo z uvedeného na to najviac vplýva) toho, že ľudia prepustení z väzenia spáchajú zase trestný čin (čiže opakovane, resp., recidivujú)?“

Uvedomujeme si komplikovanú formuláciu uvedenej položky výskumného nástroja, ale zakomponovali sme ju do výskumnej sondy predovšetkým z dôvodu, že uvedená položka bola použitá i vo výskume v USA (Krisberg, Marchiona, 2006), pričom sme medzi faktory ešte zaradili doplňujúcu položku týkajúcu sa i probácie - „nedostatočný dohľad“. Percentuálne vyjadrenie jednotlivých faktorov uvádzame v Grafe 3. Tabuľka 4 prezentuje početnosti a percentá, pričom najvyššie hodnoty sú zvýraznené. V Grafe 3 uvádzame faktory recidívy podľa percentuálneho vyjadrenia dát získaných v už uvedenej štúdii v USA.

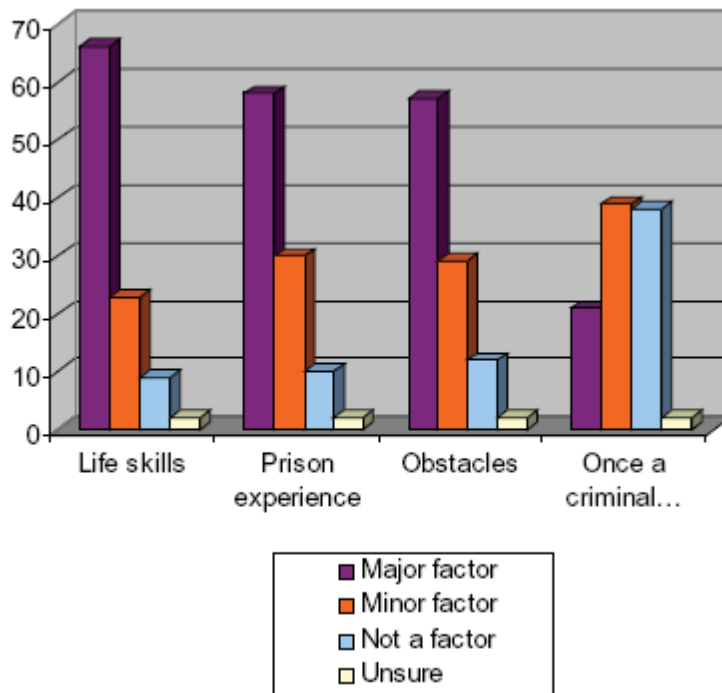

Graf 3 Faktory recidívy

Tabuľka 4 Faktory recidívy

položka	hlavný faktor		dôležitý faktor		nie je faktor		neviem		spolu	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
životné zručnosti	13	6,50	98	49,00	78	39,00	11	5,50	200	100
skúsenosť z väzenia	25	12,50	86	43,00	63	31,50	26	13,00	200	100
prekážky	52	26,00	77	38,50	59	29,50	12	6,00	200	100
predsudky	35	17,50	64	32,00	87	43,50	14	7,00	200	100
nedostatočný dohľad	46	23,00	67	33,50	58	29,00	29	14,50	200	100

Z výsledkov uvedených v Tabuľke 4 môžeme konštatovať, že ako hlavný faktor uviedlo až 26% (n = 52) respondentov výskumnej sondy prekážky („Ľudia vracajúci sa z väzenia do spoločnosti prežívajú príliš veľa prekážok, aby viedli život bez páchania trestných činov“). Za dôležitý, ale nie hlavný faktor považovalo 49% (n = 98) respondentov výskumnej sondy životné zručnosti („Keď ľudia opustia väzenie, nemajú viac životných zručností ako mali pred nástupom do basy“). V americkej štúdii bol v najväčšom počte zastúpený ako hlavný faktor práve tento výrok, týkajúci sa životných zručností (Graf 4).

Graf 4 Faktory recidívy – výskumná štúdia v USA

Záver

Jedným z ukazovateľov efektivity trestnej politiky je počet väzenskej populácie a počet osôb pod špecializovaným/probačným dohľadom. Na to, aby bol probačný systém nastavený efektívne má významný vplyv jeho finančné zabezpečenie, ktorého popularita (napr. v porovnaní s finančným zabezpečením väzenského systému) je vzhľadom na nedostatočnú informovanosť slovenskej verejnosti nízka. Dôsledkom neefektívnej trestnej politiky je nielen nárast celkovej registrovanej kriminality, ale i nárast majetkových škôd spôsobených kriminalitou a počtu obetí trestnej činnosti.

Literatúra

- AMS (Public Employment Service Austria). 2014. Berufslexikon. <http://www.berufslexikon.at/pdf/pdf.php?id=2075&berufstyp=2> [02. 09. 2014]
- BURRELL, W. D. 2005. Trends in Probation and Parole in the States. 10 s. www.appanet.org/c/headlines/docs/Trends_Probation_Parole.pdf [on-line] [20.02. 2014]
- CEHLÁR, V. 2011. Sociálna práca s klientom v probácii. In: Zručnosti, Partnerstvo, Sieť v práci s trestanými osobami (Zborník z medzinárodnej konferencie). Ružomberok: Verbum, 2011, s. 10–21.
- ČÍRTKOVÁ, L. 2000. Policejní psychologie. Praha : Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7178-475-3.
- DURNESCU, I. 2010. Risk Assessment in probation. An overview. In: Herzog-Evans, M. Transnational Criminology Manual (Volume 3). Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2010, s. 487–497.
- European Commission, Directorate-General for Justice. 2013. *Justice in the EU* (Report, Flash Eurobarometer 385). http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_385_en.pdf [on-line] [20.02. 2014]
- HERETIK, A.. 1994. Základy forenznej psychológie. Bratislava : SPN, 1994. 223 s. ISBN 80-08-01870-4.

- HOWARD, P. 2006. The Offender Assessment System: an evaluation of the second pilot. In: Findings (bulletin produced by the Research, Development and Statistic Directorate of Home Office), 2006, č. 278, s. 1 -3. ISSN 1473-8406.
- KOŠECKÁ, D. – RITOMSKÝ, A. 2013. Viktimologické aspekty násilných incidentov : údaje z výskumu obetí kriminality na Slovensku. In Sociológia kriminality a vybraných spoločensky nežiaducich javov. Nitra : FF UKF, 2013. - ISBN 9788055802602.
- KRISBERG, B. – MARCHIONA, S. 2006. Attitudes of US Voters toward Prisoner Rehabilitation and Reentry Policies. In: Focus (Views from the National Council on Crime nad Delinquency), 2006, 6 s. http://www.nccd-crc.org/nccd/pubs/2006april_focus_zogby.pdf [on-line] [22. 03. 2012]
- LULEI, M. 2010. Current Developments of Probation and Social Work in Slovakia - Theoretical Enthusiasm and Practical Scepticism, 2010. In Revista de Asistenta Sociala. - ISSN 1584-5397, Vol. 9, no. 3 (2010), p. 59-68.
- LULEI, M. 2011. Sociálna práca v trestnej justícii a probácia = Criminal justice social work and probation. - Nitra : UKF, 2011. - 136 s. - ISBN 978-80-8094-945-5.
- LULEI, M. 2012. Paradigma rizikových faktorov v praxi sociálnej práce v trestnej justícii - praktické implikácie, 2012. In. Sociální práce/Sociálna práca. - ISSN 1213-6204, Roč. 2012, č. 2 (2012), s. 70-74.
- MASCHI, T. – BRADLEY, C. – WARD, K. 2009. *Forensic social work: psychosocial and legal issues in diverse practice settings*. Springer Publishing Company: New York, 2009.
- McNEILL, F. – BEYENS, K. 2013. *Offender supervision in Europe*. Palgrave Macmillan, 176 p. ISBN 978-1-137-37917-7.
- McNEILL, F.. 2011. Full proposal for a new COST Action: Offender Supervision in Europe. (Project proposal draft n. oc-2011-1-9757).
- MEGHAN, G. - ENVER, S.. 2009. *Implementing evidence-based policy and practise in community corrections (Second Edition)*. Washington : National Institute of Corrections, 2009. 91 s. <http://nicic.gov/library/files/024107.pdf> [on-line] [20.02. 2014]
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2013. Informační systém o průměrném výdělku.
- Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny. 2014. Informačný systém o priemerných zárobkoch.
- RODRIGUEZ, A. M. 2003. Criminal Policy: New Challenges, Old Ways. In: Cahiers de défense sociale: bulletin de la Societé International de Défense Sociale pour une Politique Criminelle Humaniste, ISSN 0223-582X, N°. 30, 2003 , p. 181-212
<http://www.defensesociale.org/revista2003/12.pdf> [on-line] [02. 09. 2014]
- SHADER, M. 2003. *Risk factors for delinquency: An overview*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.<https://www.ncjrs.gov.uk> [on-line] [13. 02. 2012]
- SOLÁNIKOVÁ, S. 2011. Trestná politika po vstupe do Schengenu. COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2011.
https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Solanikova_Svetlana_5548.pdf [on-line] [02. 09. 2014]
- Štatistický úrad SR. 2013. *Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike*. 165 s. ISBN 978-80-8121-232-1.
http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Socialne_statistiky/Trendy_soc_vyvoja/trendy-soc-vyvoja-sr-2013.pdf [on-line] [20.02. 2014]
- ŠTERN, P. 2005. Zrod Probační a mediační služby souvisí se zaváděním alternativních postupů. In: Sociálna práca, 2005, č. 4, s. 3 – 11. ISSN 1213-6204.
- VAN KALMTHOUT, A M., & DURNESCU, I. (Eds). 2008. Probation in Europe. Nijmegen, The Netherlands. Wolf Legal Publishers/CEP.
- Youth Justice Board. Risk and protective factors (bulletin).
<http://www.yjb.gov.uk/publications/> [on-line] [22. 03. 2012]
- Zbor väzenskej a justičnej stráže. 2010. Ročenka za rok 2010.
<http://www.zvjs.sk> [on-line] [22. 03. 2012]

Autor:

PhDr. Martin Lulej, PhD.
Faculty of Education
Institute of Social Studies and Curative Education
Research Center
Šoltésovej 4
811 08 Bratislava
Slovak Republic
e-mail: lulej@fedu.uniba.sk